

**Emigració murciana a
Collblanc-la Torrassa
l'any 1924:
la gènesi d'un barri.
Llars i xarxes
migratòries de
Mazarrón a
la Torrassa.
Els pioners:
estudi d'un cas**

Joaquín Ruiz García
Cristina López Villanueva

Emigració murciana a Collblanc-La Torrassa l'any 1924: la gènesi d'un barri

Llars i xarxes migratòries de Mazarrón a La Torrassa.

Els pioners: estudi d'un cas

Joaquín Ruiz García (joarugar@gmail.com)

Enginyer agrònom UPC.

Cristina López Villanueva (clopez@ub.edu)

Professora de sociologia UB.

1. PRESENTACIÓ

El treball té com a objectiu descriure i explicar el procés migratori d'origen murcià —provinent de Mazarrón— en la gènesi del barri de Collblanc-La Torrassa, a partir principalment de l'exploració dels registres individuals del padró de 1924 i de l'anàlisi de les xarxes migratòries com a proposta metodològica.

El treball parteix de l'interès per aprofundir en els orígens i la formació d'un barri durant les dues primeres dècades del segle XX. Es tracta d'un barri que es va anar configurant gràcies a l'aportació de la immigració de la "primera onada", en un context de bonança econòmica, desenvolupament industrial i creixement, induïts, en certa manera, per les necessitats i dinàmiques de la veïna ciutat de Barcelona; un barri que, en la seva gènesi, comptà amb l'aportació dels efectius de població murciana com un element intrínsec de la seva identitat. L'interès per aquesta gènesi es complementa amb la descripció de l'èxode de la població de la conca minera del sud-est peninsular que, en decaure l'activitat que sostingué i impulsà la seva economia, patí un drenatge que provocà un significatiu despoblament en municipis murcians com Mazarrón, La Unión o els municipis veïns de la conca de la Sierra Almagrera d'Almeria.

La recerca analitza les xarxes migratòries que expliquen el procés de migració entre Mazarrón i el barri de Collblanc-La Torrassa, i que impliquen relacions de parentiu, amistat o veïnatge; que connecten les àrees de procedència i destinació i que constitueixen el capital humà que poden explicar els itineraris, la localització, l'activitat econòmica o les relacions, entre d'altres. El treball analitza les xarxes de parentiu dels mazarroners al barri i reconstrueix l'itinerari migratori d'una de les famílies pioneres.

Si bé és cert que diversos treballs, tant des de l'origen —Gil Olcina, 1970; Vilar *et al.*, 1999; Martínez Carrión, 2005; Díaz, 2014 i 2016— com des de la destinació —Vilà Valentí, 1959; Marcé, Santacana, 1991; Camós, 2009— han abordat el fet migratori des de la regió murciana fins a Barcelona i la seva àrea metropolitana, l'exhaustivitat proporcionada per l'explotació dels registres individuals del padró i l'anàlisi de xarxes com a proposta metodològica aporten una perspectiva empírica i un nivell de detall en l'anàlisi fins ara no utilitzat.

2. METODOLOGIA I FONTS

Les fonts emprades són de naturalesa diversa, i la principal és el Padró Municipal de 1924, que es conserva a l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat, del qual s'ha fet una explotació a partir dels registres individuals. Aquesta font s'ha complementat amb padrons previs i registres parroquials de les poblacions d'origen: Mazarrón, La Unión i Cuevas de Vera, que es conserven als corresponents arxius parroquials i municipals de les 3 poblacions.

La utilització del padró de l'any 1924 respon a dues raons: la primera és que el context temporal de l'estudi es concreta en el moment de formació del barri. Tal com es desprèn de l'evolució de les dades de població d'aquest territori, el padró de 1924 permet comprovar que el poblament i el moment de màxim increment poblacional del barri es dona durant el primer quinquenni dels anys vint. La segona raó és que en l'any 1924 ja s'han finalitzat els projectes d'ordenació urbanística, per tant la trama urbana ja devia estar projectada com en l'actualitat, tot i que encara quedava molt per construir.

Treballar amb els registres individuals originals del padró, i sobretot d'un padró de principis de segle XX, ofereix grans possibilitats per a l'anàlisi però també presenta alguna limitació.

El principal avantatge és l'exhaustivitat de la informació, la qual cosa permet el màxim nivell de detall. Les limitacions rauen en el fet que el mateix registre dels fets no és del tot precís u homogeni: es detecten errors en el registre de les edats o en l'any d'arribada (on només figura l'any del cap de família) o imprecisions amb les professions o subregistres.

El Padró Municipal de l'Hospitalet de 1924 s'ha complementat amb la consulta dels registres individuals dels padrons municipals de Mazarrón, Cuevas, dels censos electorals de Mazarrón i La Unión, dels registres parroquials de naixements, defuncions i matrimonis de Mazarrón i La Unión, i dels registres de quintes de Cuevas, que han estat indispensables per a la reconstrucció de les xarxes migratòries.

La proposta d'anàlisi comprèn tres parts: la primera, una explotació de les característiques de la població i de les llars a la llum del padró de 1924; la segona, una anàlisi de les xarxes migratòries a través de l'origen, de la localització i del seguiment

nominatiu, que ha fet possible la reconstrucció de les famílies amb l'ajut del programari genealògic específic i del programari d'anàlisi de xarxes PAJEK; i la tercera, un estudi de cas que comprèn la reconstrucció de l'itinerari dels pioners, per al qual s'ha emprat una metodologia qualitativa a través del relat biogràfic dels descendents directes de la família, que han permès aportar dades i matisos que completen i complementen les dades obtingudes en les fonts registrals.

3. EL CONTEXT: CARACTERÍSTIQUES DE LA POBLACIÓ DE COLLBLANC-LA TORRASSA A L'INICI DE LA FORMACIÓ DEL BARRI

Collblanc-La Torrassa esdevé un escenari d'excepció dels processos migratoris que han tingut lloc a Catalunya i la seva gènesi és exemple de l'expansió urbana de la gran industrialització i desenvolupament de Barcelona. (Camós, 1985)

L'increment de la població experimentat durant el decenni 1920-1930 al municipi de l'Hospitalet de Llobregat i en especial a Collblanc - La Torrassa és excepcional, no ha tingut precedents ni s'ha tornat a repetir en el decurs de la seva història demogràfica. (Taula 1, Gràfic 1). L'any 1900, el barri amb prou feines arribava als 300 habitants; l'any 1920, la seva població s'havia multiplicat per 10, assolint les 3.810 persones, i l'any 1930 ja comptava amb 21.185 individus. El padró de 1924 té registrades 13.307 persones.

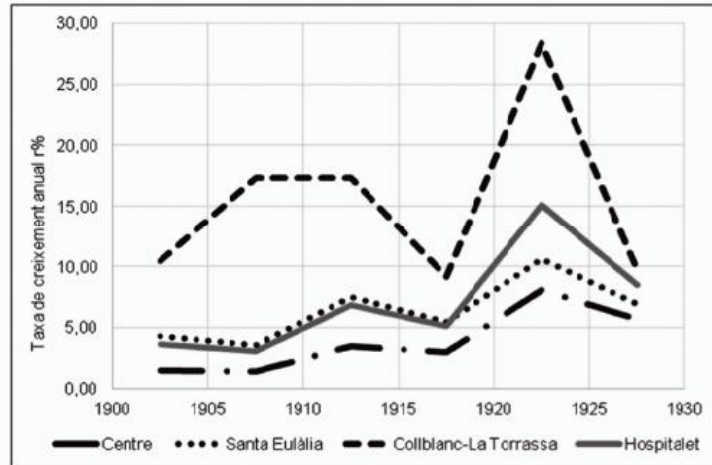
Taula 1. Població de l'Hospitalet de Llobregat i els seus districtes. 1860-2014

Any	Total	I	II	III	IV	V	VI
1860	3.311	2.430	100	200			
1887	4.295	2.504	146	756			
1900	4948	2.797	307	964			
1910	8905	3.231	1.184	1.415			
1920	12.360	4.441	2.570	2.652			
1930	37.650	8.634	21.185	6.124			
1940	51.249	10.216	25.575	10.689			
1950	71.580	12.500	33.267	13.733			
1960	122.815	19.725	46.892	20.447	27.830	8.119	21.589
1970	240.630	34.402	66.742	19.383	53.364	45.150	36.694
1975	282.141	47.108	83.124	27.827	53.890	53.898	40.931
1981	295.074	55.905	87.967	39.743	52.243	48.685	42.979
1986	279.779	54.828	81.978	36.516	48.061	45.417	41.649
1991	272.578	57.844	76.628	37.964	46.230	43.265	39.639
1996	256.019	52.166	75.087	37.295	42.344	39.857	38.302
2001	239.019	49.088	72.547	36.975	38.871	36.760	34.878
2011	257.067	50.681	79.665	41.188	43.551	38.727	34.878
2014	252.171	49.488	75.776	42.854	42.198	37.658	31.198

(Districte I: Centre, Sant Feliu i Sant Josep. Districte II: Collblanc i la Torrassa. Districte III: Santa Eulàlia i Gran Via Sud. Districte IV: Florida i les Planes. Districte V: Can Serra i Pubilla Cases. Districte VI: Bellvitge i Gornal)

Font. Elaboració pròpia a partir de les dades de Marcé, F. i Santacana, C. (1991) fins a 1960. Des de 1970, censos, padrons i estadística de població. Anuari de l'Hospitalet de Llobregat.

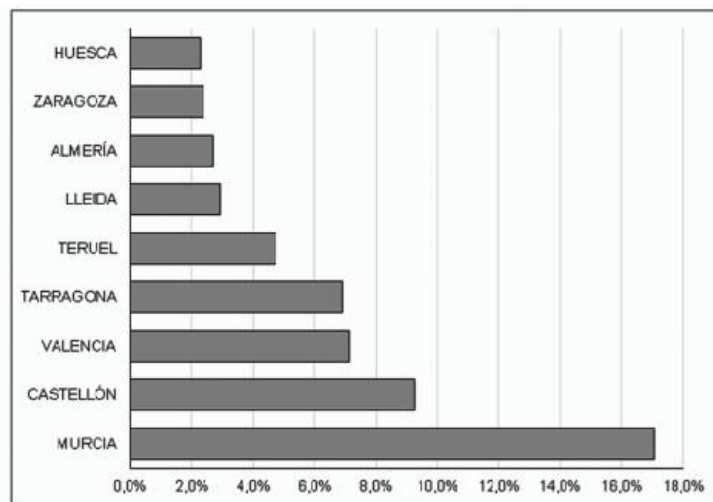
Gràfic 1. Taxa de creixement anual acumulativa r% de la població de l'Hospitalet de Llobregat i els tres principals nuclis. 1900-1930

Font. Elaboració pròpia a partir de les dades de Marcé, F. i Santacana, C. (1991) fins a 1960. Des de 1970, censos, padrons i estadística de població. Anuari de l'Hospitalet de Llobregat.

L'origen majoritari d'aquest impressionant volum de població nouvinguda fou la província de Múrcia; el 17% de la població resident al barri l'any 1924 havia nascut en aquesta província i, si s'hi afegeixen els fills ja nascuts al barri, representa el 23,1% de la composició en origen de Collblanc-La Torrassa; no en va, al barri se li adjudicà el qualificatiu de Murcia Chica. (Gràfic 2)

Gràfic 2. Província de naixement de la població resident a Collblanc-La Torrassa. 1924

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924.

Entre la població murciana resident al barri, el 67% provenia dels municipis més extensos i poblats: Múrcia i Cartagena, mentre que les persones que procedien de Mazarrón i de La Unión representaven el 16,6% (8,27% Mazarrón —188 individus— i La Unión —189 persones—). Aquestes xifres esdevenen significatives quan es comparen amb l'aportació d'aquests dos últims municipis a la població resident a Múrcia l'any 1920 (en el cas de Mazarrón, representava el 2,8% i, en el La Unión, no arribava al 4% del total de residents a Múrcia).

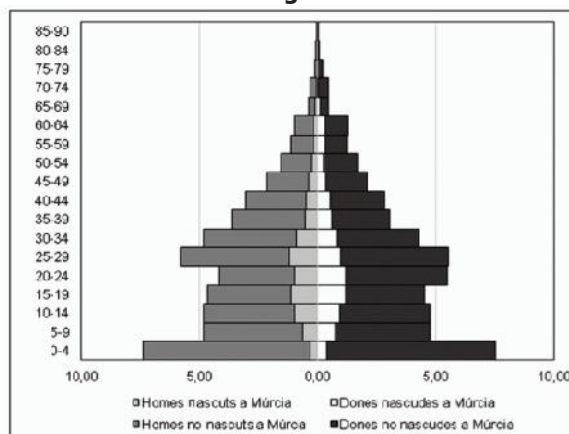
Tot i que la data d'arribada al barri consignada al padró es correspon amb la del cap de família, les dades són prou contundents. El 58,8% de la població de Collblanc - La Torrassa fa dos anys o menys que resideix al barri (taula 2). En el cas de la població murciana, el 52,7%. Les dades reflecteixen un poblament molt recent que no es remunta més enrere de 1920-1922. La població que resideix des de fa més de 10 anys al barri és d'origen català de les províncies de Barcelona i Tarragona, i d'origen valencià, havent-hi també representació de població provinent de Terol.

Taula 2. Any d'arribada de la població resident a Collblanc-La Torrassa i de la població d'origen murcià. 1924

	Collblanc-La Torrassa	Murcià
el any	24,88 %	18,66 %
1 any	17,20 %	10,90 %
2 anys	17,75 %	23,31 %
3 anys	9,77 %	14,39 %
4 anys	5,75 %	5,50 %
5 anys	3,40 %	6,56 %
6 anys	3,11 %	5,72 %
7 anys	2,54 %	2,46 %
8 anys	2,97 %	4,05 %
9 anys	1,74 %	2,29 %
10 i més anys	10,79 %	8,28 %

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924.

Gràfic 3. Estructura segons sexe i edat de la població resident a l'Hospitalet procedent de famílies d'origen murcià i no murcià. 1924¹

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924.

¹ Al gràfic 3 s'ha considerat població mazarronera els menors de 5 anys fills dels progenitors de Mazarrón nascuts a Catalunya, per tal de mostrar una realitat demogràfica més ajustada a la realitat.

L'estructura de la població de 1924 de Collblanc-La Torrassa reflecteix el perfil de població nouvinguda, jove (amb una mitjana d'edat de 24,48 per als homes i 24,60 per a les dones) i en edat fèrtil, aspecte que es tradueix en una elevada natalitat (gràfic 3). Destaca l'homogeneïtat entre el nombre d'homes i de dones, fet que reflecteix una immigració familiar en què crida l'atenció la presència de població gran, dones de més de 60 anys, mares i sogres, vídues, protagonistes de la immigració "d'arrossegament". Aquesta presència influeix especialment en l'edat mitjana de la població mazarronera, en què l'edat de les dones és de 26,4 anys, 2 anys superior a la mitjana de la resta.

Les ocupacions dels habitants del barri (taula 3) mostren una arribada recent tal com es pot desprendre de l'elevadíssim percentatge de professions no qualificades (71,61% entre els homes de més de 12 anys que estan registrats com a jornalers, als quals, si s'afegeixen els peons, sumarien un total de 74,3% de la població masculina); tan sols el 15% estan registrats amb algun ofici. Pel que fa a la població femenina, tot i que l'activitat principal és ser mestressa de casa, no cal menystenir el 28,05% de dones que treballen en feines de tipus extradomèstic; l'11,71% estan registrades com a jornaleres i el 7,19% com a obreres o *fàbrica*, il·lustrant la força de l'activitat femenina en la indústria. L'activitat de la població mazarronera al barri segueix les mateixes proporcions.

Taula 3. Principals ocupacions de la població de Collblanc-La Torrassa. 1924

Homes		Dones	
Rajoler	0,47%	Dependent	0,12%
Carreter	0,58%	Operària	0,12%
Mecànic	0,58%	Sastressa	0,12%
Obrer	1,05%	Modista	0,24%
Soldat	1,17%	Serventa	0,61%
Tramviaire	1,29%	Aprenenta	0,98%
Comerç	1,40%	Fàbrica	2,46%
Paleta	1,52%	Obrera	4,63%
Empleat	1,52%	Altres	6,95%
Peó	2,69%	Jornalera	11,71%
Aprenent	4,56%	Mestressa de casa	71,95%
Resta d'oficis	5,61%	Total	100%
Altres situacions	5,96%		
Jornaler	71,61%		
Total	100%		

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924.

Estructura i composició de les llars a Collblanc-La Torrassa

El tipus de migració està directament relacionat amb la formació i característiques de les llars als llocs de destinació i les relacions que s'establien des del lloc d'origen. Les llars dels murcians al barri de Collblanc-La Torrassa delaten una migració familiar de tipus pur o en cadena (Miguel Luken, 2007), característica dels moviments de finals del segle XIX i principis del XX, de la població lligada a la mineria i altres sectors industrials (García Abad, 2012).

El padró de 1924 revela la presència de 3.055 llars on resideixen 13.307 persones, per tant, es tracta d'unitats nombroses amb 4,35 membres de mitjana.

Les llars amb persones d'origen murcià i almerienc arriben a assolir les 734 unitats residencials, una quarta part del total de llars al barri (taula 4). Les llars mazarroneres (identificades a partir de les unitats residencials on es troba empadronat algun individu procedent de Mazarrón) representen el 2% del total de les llars del barri, se'n reconeixen 61 unitats. A la resta de la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat, al mateix moment s'identifiquen 30 llars més de mazarroneres ubicades, principalment, al barri de Santa Eulàlia.

Taula 4. Nombre de persones a les llars d'origen murcià i almerienc a Collblanc-La Torrassa. 1924

Origen	N. llars	%	N. persones	%
Total	3.055		13.307	
Llars amb murcians	856	21,50%	3.073	29,10%
Llars amb almeriencs	145	4,70%	685	5,10%
Llars amb murcians i almeriencs alhora	145	2,20%	318	2,40%
Llars amb murcians i/o almeriencs	734	24%	3.440	25,90%

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924.

Les llars mazarroneres aporten a la població del barri de Collblanc - La Torrassa un total de 317 persones (2,4% de la població del barri), de les quals 188, el 59%, són nascudes a Mazarrón.

Atenent a la composició de les llars segons l'origen, les unitats residencials mazarroneres revelen que l'itinerari migratori d'aquestes persones va ser, gairebé de manera exclusiva, familiar.

Les persones residents a les llars mazarroneres nascudes a Mazarrón són, en el 82% de les llars d'aquest origen, membres del nucli principal (cap de família i/o cònjuge) (taula 5).

Taula 5. Nombre de llars a Collblanc-La Torrassa segons qui és d'origen de Mazarrón. 1924

Qui és de Mazarrón a les llars mazarroneres?	N. de llars	%	%
Cap de família i esposa	20	32,80%	82%
Cap de família home (matrimoni mixt)	12	19,70%	
Cap de família home sol	1	1,70%	
Cap de família dona sola	2	3%	
Esposa (matrimoni mixt)	15	24,60%	18%
Fills (de matrimonis no de Mazarrón)	6	9,80%	
Gendre	3	4,90%	
Hostes	2	3%	

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924.

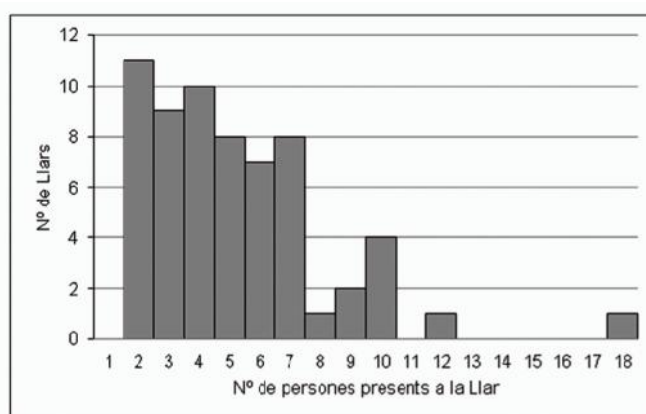
Els matrimonis mixtos, en què un dels dos integrants és de Mazarrón i l'altre no, estan pràcticament formats per persones vinculades a l'itinerari d'emigració miner, és a dir, són persones provinents o de les onades migratòries arribades prèviament a Mazarrón des d'Almeria, o de la conca minera cartagenera, deixant molt pocs dubtes que pràcticament tots els matrimonis van emigrar junts i no es van formar al barri, com passarà anys després amb els individus que migraren solters.

Cal destacar que en aquest context són habituals els casos de dones vídues que emigren amb els fills a causa de la seva precària situació. La seva presència denota l'existència de xarxes de suport i ajut.

En definitiva, aquesta caracterització de les llars identificades permet assegurar que el flux migratori es va realitzar gairebé, de manera exclusiva, en família. Fins i tot davant la presència de mazarroners com a hostes o rellogats d'altres famílies, aquests són matrimoni. L'existència d'individus emigrants d'origen mazarroner solitaris és pràcticament nul·la.

L'anàlisi de les llars segons el nombre de persones reforça la idea del projecte migratori familiar (gràfic 4). Si la dimensió mitjana de membres a la llar l'any 1924 era, a Collblanc - La Torrassa, de 4,35 persones, en el cas de les llars de mazarroners la mitjana ascendia a 5,19 membres, apareixent amb una freqüència pràcticament igual les llars amb 2-7 individus. L'elevat nombre de fills de 3 anys o menys (47 individus), la majoria ja nascuts a la destinació, contribueixen a augmentar aquestes categories. Tal com s'ha comprovat en l'apartat anterior, les llars mazarroneres tenen una major presència femenina que pot ser explicada pel caràcter familiar de l'emigració, que arrossega també els membres no productius, majoritàriament dones (algunes de grans) i nenes, que en un model d'emigració individual o desvinculada es quedarien als llocs d'origen.

Gràfic 4. Freqüència de la mida de les llars d'origen de Mazarrón a Collblanc-La Torrassa. 1924

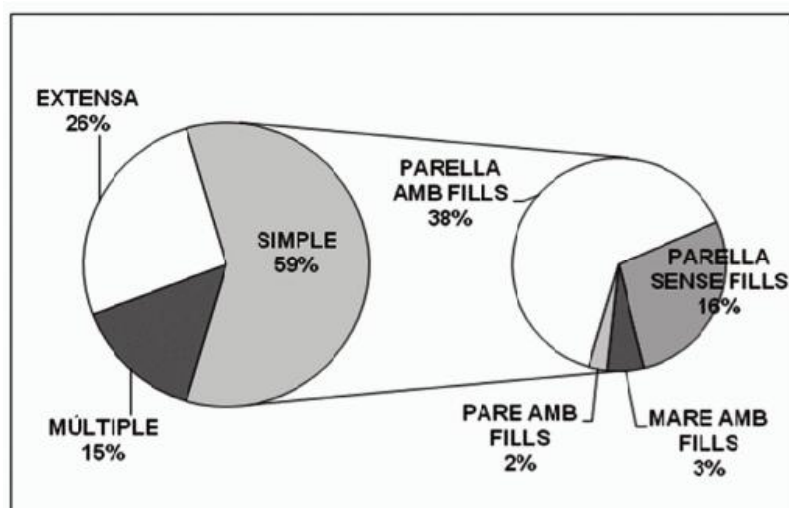

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924.

L'anàlisi de l'estructura de les llars mazarroneres mostra que són, en gairebé la seva totalitat, llars familiars. Quasi el 60% de les llars formen nuclis simples amb una única unitat familiar formada pels progenitors i els fills, mentre que el 26% són nuclis extensos on a més de la unitat simple conviuen altres familiars com ara ascendents o germans. Per últim, el 15% de les llars són múltiples, on conviu més d'una unitat familiar, majoritàriament relacionades per vincles de parentiu (gràfic 5).

Els nuclis simples mazarroners estan formats, majoritàriament, pels dos progenitors i els fills, seguits de les parelles sense descendència i, finalment, amb la presència d'algunes llars amb un sol dels progenitors i els fills.

Gràfic 5. Freqüència de les estructures de les llars d'origen de Mazarrón a Collblanc-La Torrassa. 1924

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924.

Els processos migratoris són selectius i així es reflecteix en l'origen socioeconòmic de les persones que formen les llars mazarroneres al barri. Tal com s'ha comentat anteriorment, la població mazarronera assentada a Collblanc - La Torrassa l'any 1924 mostra un clar origen lligat a la mineria. Tot i existir una profunda crisi econòmica en origen, no emigren tant les famílies vinculades a la producció agrícola i als seus serveis com el comerç i el transport i sí, en canvi, es desplacen massivament les que estan lligades a la mineria, activitat molt més fluctuant i deslligada de la terra i, per tant, sense cap tipus de producció de subsistència que amorteixi la crisi.

Aquest origen de producció minera s'evidencia amb la presència de parelles amb itineraris típics lligats a les crisis mineres (Martínez et al., 2008), observables en l'origen de la seva descendència i en l'existència de parelles mixtes entre cònjuges nascuts en aquest itinerari (taula 6).

Taula 6. Frequència de les llars d'origen de Mazarrón a Collblanc-La Torrassa amb relació amb els itineraris miners. 1924

Composició de la llar	n. llars	%
Llars on els cònjuges són fills de Mazarrón en diferents generacions	15	24,6%
Llars on el mazarroneria és fill/a d'emigrants de les conques mineres d'Almeria o Cartagena	17	27,9%
Resta sense determinació evident	24	39,3%
Llars formades a Barcelona	5	8,2%

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres individuals del padró de 1924 i els registres parroquials individuals d'origen.

Les famílies exclusivament de Mazarrón que es poden assimilar a procedència minera i les que provenen de l'itinerari miner representen més de la meitat de les llars, mentre que només un 8,2% són llars formades a Barcelona posteriorment a l'emigració. Aquest origen vinculat a la mineria reforça l'emigració en família que es desplaça en bloc segons les oportunitats que li brinda el territori.

La distribució de les llars mazarroneres no és homogènia a tot el barri. La gran majoria de les llars estan situades en parcel·les a l'àrea central del territori, de recent urbanització, entre 1919 i 1922 (Salmerón, 2012) confirmant la relació directa entre l'ocupació del barri i l'edificació.

Les llars més noves amb persones que fa tres anys o menys que són al barri es localitzen a les edificacions de nova construcció i urbanització dels carrers Mas, Hospitalet (actual Montseny), Campalans, Romanins (actual Dr. Martí Julià), Boada (actual Mn. Jaume Busquets) i Llansá (figura 1). Les llars amb famílies amb més temps de residència, en canvi, es localitzen en parcel·les urbanitzades en la primera dècada del XX, com el carrer Pujós o la plaça Espanyola.

S'aprecia una certa concentració en zones molt concretes del barri, generant-se petits nuclis de concentració de famílies mazarroneres amb vincles de parentiu entre elles. Aquest és el cas del carrer Mas núm. 105, possiblement un passadís² construït el desembre de 1922 (Fernández de Retama Lobo, 1990), on 9 de les 13 llars que el formen provenen de Mazarrón. La resta de llars tenen l'origen a Gergal (Almeria), Madridejos (Toledo), Alzira (València) i Cadedesmos (Osca).

² Els passadissos són una tipologia d'infrahabitatge especulativa que s'imposa a tot el barri i que es fa representativa a partir del boom urbanístic i demogràfic de la dècada de 1920. Només entre 1920 i 1924 es construeixen 873 edificis, que suposaren 1.813 habitatges, dels quals 795, un 44%, estaven allotjats en passadissos. Fernández de Retama Lobo (1990) indica que una tercera part de la població dels passadissos del carrer Mas l'any 1924 era d'origen murcià i almerienc, sense cap adult nascut a l'Hospitalet empadronat a cap passadís d'aquest carrer.

Figura 1. Localització de les llars d'origen de Mazarrón a Collblanc-La Torrassa. 1924

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres del padró de 1924.

4. XARXES MIGRATÒRIES EN LA GÈNESI DE COLLBLANC-LA TORRASSA

L'estudi de l'emigració des del punt de vista de les xarxes socials permet una visió més complexa i global. Una xarxa social és un conjunt específic de vincles entre un conjunt de persones, amb la propietat addicional que les característiques d'aquests vincles poden ser utilitzades per interpretar la conducta o estratègia social de les persones involucrades. Així l'estudi de les xarxes migratòries no només informa de la complexitat de les relacions personals, identificant subgrups, nodes que juguen un paper important a l'estructura de la xarxa (centres, ponts...), sinó que a més a més permet albirar les causes i patrons del mateix procés migratori, permetent interrelacionar el nivell microindividual amb el macroestructural.

Les xarxes relacionals tenen en el procés migratori un paper molt important en totes les seves etapes. En destinació les xarxes faciliten la inserció, l'accés a l'habitatge i al mercat laboral, són una font d'informació sobre oportunitats i riscos, i actuen en clau de xarxa de seguretat en cas de dificultats del migrant.

Durant el trànsit, les xarxes redueixen els costos dels desplaçaments i arriben fins i tot a finançar-los; representen una font d'experiència, faciliten informació i aporten seguretat al viatge.

En origen, les xarxes influencien en el moment de la presa de decisions, facilitant informació sobre el destí i convertint-se gairebé en la variable més important juntament amb la situació familiar i econòmica.

Les xarxes migratòries es creen a partir de les relacions entre les persones migrants, que es poden fonamentar en el parentiu, l'amistat i/o el veïnatge. L'estudi de cada tipus de xarxa suposa una metodologia d'anàlisi diferent. Així l'anàlisi de les xarxes de parentiu es basa en les reconstruccions de les famílies més o menys completes que identifiquen les relacions familiars. L'estudi de les relacions d'amistat, per la seva banda, presenta greus dificultats sense fonts qualitatives que les caracteritzin, com ara correspondència entre persones o entrevistes amb els mateixos migrants, ja que no queden reflectides en altres registres. Finalment les xarxes de veïnatge, més enllà del propi origen, requereixen una explotació nominativa dels padrons d'origen de forma exhaustiva per tal de determinar la coincidència física de les persones en un mateix espai físic.

El present treball aborda una anàlisi empírica de les xarxes migratòries familiars de la població provinent de Mazarrón, identificant-les i quantificant-les. Aquests tipus de recerca (Díaz, 2014) topen amb la limitació de la manca de fonts, fet que obliga a utilitzar altres fonts indirectes com ara padrons, censos o estadístiques vitals, que presenten una fotografia fixa d'un procés que és dinàmic. Aquesta dificultat es pot salvar realitzant una recerca exhaustiva nominativa amb múltiples fonts i en diversos períodes i que fa que el treball augmenti en complexitat i exhaustivitat, sobretot quan s'aborden poblacions de certa envergadura.

El padró constitueix el punt de partida per a aquest tipus d'estudis, permet una aproximació a les xarxes migratòries amb l'anàlisi de l'origen dels habitants, la distribució al territori d'arribada, l'anàlisi de les característiques de les persones que resideixen en una llar o el temps de residència. Finalment l'explotació dels registres individuals del padró permet l'anàlisi nominativa que fa possible la reconstrucció de les famílies, de forma que es pot vincular el parentiu dels integrants dins d'una llar amb d'altres i per a la qual s'han utilitzat fonts complementàries.

Per a la reconstrucció de famílies en aquest treball s'ha partit del padró de 1924 de Collblanc-La Torrassa i s'han remuntat els ascendents de les persones migrants integrants de les llars d'origen de Mazarrón arribant fins als avis, complementant-ho amb els registres parroquials en origen. Ha estat possible així descriure relacions horitzontals de fins a 4t grau de parentiu segons el Codi Civil, és a dir, fins a cosins germans.

En el conjunt d'arbres genealògics reconstruïts s'han analitzat les coincidències de persones amb l'ajut d'un programari genealògic específic, permetent així establir els lligams de parentiu encara que els individus no comparteixin cognoms directament, aflorant una àmplia xarxa que guanya complexitat amb l'aparició de segones núpcies, apadrinaments i parentius menys evidents.

Un cop identificats els lligams per parentiu entre les diferents llars, s'ha representat aquesta xarxa amb el programari específic d'anàlisi de grans xarxes PAJEK,³ que permet visualitzar i analitzar-ne tant la topografia com identificar-ne les principals connexions.

L'estudi de les xarxes de parentiu ha suposat el seguiment nominatiu dels integrants de les llars mazarroneres de Collblanc-La Torrassa, ampliat a totes les llars provinents de Mazarrón de l'Hospitalet de Llobregat registrades al padró de 1924 (61 llars al barri i 30 a la resta del municipi), un total de 91 llars identificades amb un codi numèric. La incorporació a la recerca de les llars externes al barri ha permès matisar les relacions de parentiu existents entre elles.

La reconstrucció familiar ha portat a construir gairebé 150 arbres genealògics en origen a partir dels registres parroquials de baptisme i matrimoni de les tres parròquies de Mazarrón, San Antonio de Padua, San Andrés Apóstol i San José del Puerto, identificant finalment més de 1.000 persones vinculades amb les 91 llars estudiades.

L'anàlisi de les persones coincidents en els arbres genealògics ha permès establir les xarxes de parentiu existents a les llars de destinació, de forma que s'ha comprovat que 54 de les 91 llars tenen lligams de parentiu amb d'altres llars del barri o de fora; 13 d'aquestes llars amb relacions de parentiu no pertanyen a Collblanc-La Torrassa ni tampoc tenen cap vincle familiar amb altres llars del barri, formant xarxes teòricament independents de l'existent a Collblanc-La Torrassa.

Segons el Codi Civil, es considera 1r grau de parentiu la relació entre pares i fills; 2n grau, les relacions entre germans i l'existent entre avis i nets; 3r grau, les relacions entre oncle/tia i nebot/da, i finalment, 4t grau, les relacions existents entre cosins germans.

La taula 7 mostra la distribució de les freqüències dels diferents tipus de relacions familiars a les llars provinents de Mazarrón a Collblanc - La Torrassa l'any 1924.

Taula 7. Freqüència de les relacions de parentiu entre les llars d'origen de Mazarrón a Collblanc-La Torrassa i la resta del municipi. 1924

	N. llars
Llars amb parentiu amb llars de Collblanc - La Torrassa	36 de Collblanc - La Torrassa 5 de fora del barri
Llars amb relacions de parentiu de 1r grau	12 de Collblanc - La Torrassa 2 de fora del barri
Llars amb relacions de parentiu de 2n grau	15 de Collblanc - La Torrassa 2 de fora del barri
Llars amb relacions de parentiu de 3r grau	10 de Collblanc - La Torrassa 1 de fora del barri
Llars amb relacions de parentiu de 4t grau	11 de Collblanc - La Torrassa 1 de fora del barri

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres parroquials en origen.

³ Pajek, en eslovè "aranya".

L'anàlisi d'aquestes freqüències mostra una majoria de relacions fortes, interpretant com a tals les de 1r i 2n grau de parentiu. El 18% de les llars d'origen de Mazarrón tenen relacions pares/fills amb d'altres llars i el 28% tenen relacions entre germans o avis/nets amb d'altres llars. La rellevància de la fortalesa de relacions indica una clara tendència a nuclis o grups familiars propers que es van instal·lar en bloc al barri i que portaven itineraris migratoris en grup. D'altra banda, l'existència dels vincles més febles denota la capacitat d'expansió de la xarxa i la potencial diversitat, vinculant diferents nuclis familiars.

Les relacions de parentiu entre diferents nuclis familiars poden ser múltiples, per l'existència de diversos individus dins de la llar que tenen vincles diferenciats entre ells: cas de matrimonis en què poden establir vincles cadascun dels cònjuges o per la consanguinitat familiar, que pot multiplicar la possibilitat de relacions entre els mateixos individus. Això provoca una major complexitat a la xarxa, establint-se de vegades dobles i triples vincles entre les mateixes llars. (com a exemple, el vincle doble entre les llars 34 i 53, on els integrants del matrimoni de la llar 53 són cosins germans entre ells i alhora nebots tots dos d'un integrant de la llar 34).

S'identifiquen 103 relacions de parentiu entre les llars mazarroneres (taula 8): el 30% d'aquestes relacions s'estableixen en forma de vincles senzills, és a dir, moltes llars només es vinculen amb una altra llar i per tant no són punt d'enllaç o connexió (característica pròpia de xarxes encara poc madures com correspon a la recent arribada dels mazarroners al barri i que amb el temps augmentaran la complexitat).

Existeixen tres llars que disposen d'un ampli nombre de relacions de parentiu (5 o més), esdevenint punts de connexió de la xarxa i molt probablement constituint-se com a nuclis de crida o atracció per a nous nuclis familiars (conferint complexitat a la xarxa). Es tracta de la llar núm. 91 (Sevilla-Collado) amb 5 vincles de parentiu; la llar núm. 18 (Collado-Pérez) amb 6 vincles de parentiu i la llar núm. 30 (Zamora-Pérez) amb 7 vincles de parentiu, que són nodes rellevants de la xarxa i que, a més, estan emparentades entre elles conformant una subxarxa de 15 llars relacionades.

Taula 8. Freqüència de llars d'origen de Mazarrón segons el nombre de relacions de parentiu establertes. 1924

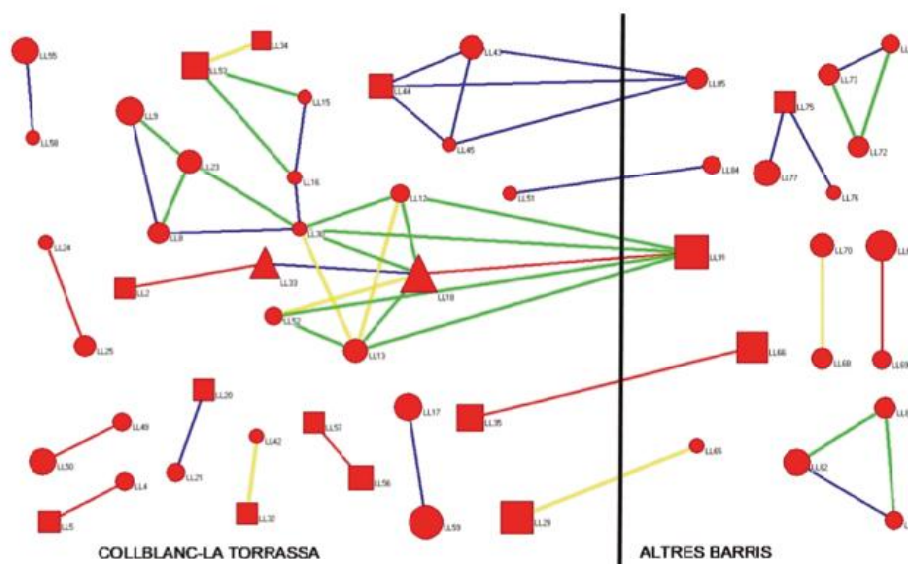
	COL·L·LT	RESTA
Llars amb 1 relació de parentiu	21	9
Llars amb 2 relacions de parentiu	4	7
Llars amb 3 relacions de parentiu	8	1
Llars amb 4 relacions de parentiu	3	0
Llars amb 5 relacions de parentiu	0	1
Llars amb 6 relacions de parentiu	1	0
Llars amb 7 relacions de parentiu	1	0

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres parroquials en origen i el padró de 1924.

A la figura 2 s'ha representat la xarxa de llars d'origen de Mazarrón amb vincles de parentiu, generada amb el programari d'anàlisi de xarxes.

Figura 2. Representació de les xarxes de parentiu entre les llars d'origen de Mazarrón a Collblanc-La Torrassa i la resta del municipi. 1924

Font: Elaboració pròpia a partir dels registres parroquials en origen i el padró de 1924. Generat amb PAJEK.⁴

La xarxa de parentiu de les 41 llars d'origen de Mazarrón del barri o que hi estan vinculades es poden distribuir en 2 subxarxes: una que aplega 15 llars i una altra, 4; i 11 parelles de llars relacionades entre elles. Fora del barri trobem 13 llars sense relació de parentiu amb cap altra de Collblanc-La Torrassa, distribuïdes en 3 subxarxes de 3 llars cadascuna i 2 parelles relacionades exclusivament entre elles. Es dona, per tant, una major complexitat entre les llars d'origen de Mazarrón al barri que fora d'ell, refermant l'atracció que Collblanc-La Torrassa ofereix a aquesta població migrant l'any 1924 en comparació al barri de Santa Eulàlia.

En relació amb l'estructura de la xarxa, s'observa una heterogeneïtat en què no tots els punts de connexió de la xarxa tenen les mateixes propietats estructurals locals, amb presència d'uns pocs *hubs* o nusos connectors que acaparen un alt percentatge de les relacions i altres menys. S'observa la presència de, com a mínim, una llar pont

⁴ Les llars estan identificades amb els seus codis numèrics, de l'1 al 91, i la mida de l'element és proporcional a la mida de la llar. Els cercles representen llars simples, els quadrats llars extenses i els triangles llars múltiples. El color del vincle es relaciona amb el grau de parentiu: vermells amb 1r grau, blaus amb 2n grau, groc amb 3r grau i verd amb 4t grau o major.

(la llar 30) que connecta diferents subxarxes. Aquesta llar és una llar simple d'un matrimoni sol on cadascun dels cònjuges aporta relacions de parentiu amb d'altres llars que no estan connectades entre elles, si no és a través d'aquestes dues persones.

L'estructura de la xarxa revela que compleix el principi d'un món menut, on el diàmetre de la xarxa social és petit en comparació al nombre de nodes, provocant una distància social de mitjana petita, que fa que en poques relacions totes les llars de la gran subxarxa estiguin connectades. En aquest cas, la llar 18 és el centre d'una subxarxa amb un nombre elevat de relacions i molt densa, que permet connectar gairebé directament amb totes les llars integrants.

Per últim s'aprecia una *clusterització* de la xarxa, existint subgrups amb més densitat de vincles de parentiu, normalment forts. La subxarxa formada per les llars 43, 44, 45 i 85 presenta una transivitat total (*clustering local*) on apareixen tots els vincles possibles entre ells; es tracta de les llars de 4 germans i que aparentment no tenen cap més parentiu al barri.

El tipus de xarxa analitzat i la seva forma reflecteixen una arribada al barri recent i amb fermes relacions de parentiu entre els seus integrants, en la línia de l'emigració familiar ja definida, que amb el temps segurament derivarà cap a una xarxa molt més madura i complexa.

5. RECONSTRUCCIÓ D'UN CAS: ITINERARI I XARXA MIGRATÒRIA DELS PIONERS. ELS COLLADO-PÉREZ

Per il·lustrar el procés migratori, s'ha estudiat l'itinerari i les xarxes de relació establertes per la família Collado-Pérez, llars 18 i 91 al padró de 1924. Aquesta família es presenta l'any 1924 com un dels nuclis més rellevants de la xarxa de llars d'origen de Mazarrón al barri, amb múltiples relacions de parentiu amb altres llars, alhora que és una de les famílies mazarroneres amb més antiguitat empadronada al barri. La família Collado-Pérez, amb dues llars, apareix registrada per primera vegada al barri de la Torrassa de l'Hospitalet de Llobregat al padró de l'any 1915 (figura 3).

Una vegada identificada aquesta família, rellevant per explicar el procés migratori de la població mazarronera al barri, s'han reconstruït els seus arbres genealògics a partir dels registres parroquials, dels registres civils, arxius històrics, padrons i censos de les poblacions d'origen i de pas per l'itinerari migratori. El treball s'ha completat amb entrevistes en profunditat en alguns dels descendents directes, encara veïns del barri, complementant així les fonts secundàries i l'anàlisi de dades amb una metodologia qualitativa que, sens dubte, ha ajudat a matisar i ajustar la dada bruta. Aquesta metodologia ha permès reconstruir l'itinerari de migració d'individus totalment identificats i ha ajudat a comprendre millor les causes i conseqüències internes i de l'entorn que provoquen el procés migratori i que defineixen les xarxes construïdes.

Figura 3. Full d'empadronament a l'Hospitalet l'any 1915 de Miguel Collado Fernández i Andrea Pérez Martínez amb els seus fills Isabel, Miguel, Eugenio, Alfonso i Francisco, la seva mare, María Fernández Francés, i la seva neboda María Caparrós Collado.

NOMBRES Y APELLIDOS	Sexo	FECHA DE NACIMIENTO			LUGAR DE NACIMIENTO	ESTADO CIVIL	PROFESION	PRESENTE EN EL PADRÓN	OCCUPACION	LUGAR DE RESIDENCIA	LUGAR DE NACIMIENTO
		Día	Mes	Año							
Miguel Collado Fernández	M	31	Oct	1861	Cuevas de Vera, Almería	Casado	Trabajador	3		Cuevas de Vera	
María Fernández Francés	M				Cuevas de Vera, Almería	Casada		2		Cuevas de Vera	
Isabel Collado Fernández	M	26			Cuevas de Vera, Almería	Soltera		1		Cuevas de Vera	
Miguel Collado Fernández	M	22			Cuevas de Vera, Almería	Casado		2		Cuevas de Vera	
Eugenio Collado Fernández	M	13			Cuevas de Vera, Almería	Casado		2		Cuevas de Vera	
Alfonso Collado Fernández	M	7			Cuevas de Vera, Almería	Casado		2		Cuevas de Vera	
Francisco Collado Fernández	M	16			Cuevas de Vera, Almería	Casado		2		Cuevas de Vera	
María Caparrós Collado	M	25			Cuevas de Vera, Almería	Casada		2		Cuevas de Vera	

Font: Padró 1924. A partir de la localització al padró de 1924 de 20 individus d'aquesta família, se n'han arribat a identificar 80 en 26 nuclis familiars, que molts d'ells no varen arribar a ser veïns de l'Hospitalet.

A continuació es presenta el relat de reconstrucció de l'itinerari migratori de la família per etapes.

Primera etapa: l'inici a Cuevas de Vera.

Miguel Collado Fernández va néixer a Cuevas de Vera, actualment Cuevas del Almanzora, a la província d'Almeria, el 31 d'octubre de 1861. Miguel era fill de Miguel Collado Fernández i de María Fernández Francés, un matrimoni natural de Cuevas que va tenir almenys 10 fills: Diego, María Dolores, Miguel, Ana, Antonia, Luisa, Antonio, Isabel i Manuel, tots nascuts en aquesta població i domiciliats en el seu nucli urbà, al carrer Esperanza i, posteriorment, al carrer San Antonio.

Els successius descobriments a partir de 1847 de filons de plata a la Sierra Almagrera dins del municipi de Cuevas van provocar una autèntica febre minera, amb l'arribada de nombrosa mà d'obra provinent del sud de la província, on les explotacions mineres de la Sierra de Gador havien entrat en una profunda crisi.

Miguel Collado Fernández (pare) vivia de l'explotació minera i, com molts altres veïns, era un petit propietari i a la vegada miner. Era molt habitual l'arrendament de petites explotacions en què grups reduïts de miners explotaven "a partido" el mineral durant els anys que durava el contracte. Es tractava d'un model d'explotació minera especulatiu, de nombroses concessions que suposaven un eixam desordenat de petites empreses que contínuament entraven en conflicte i litigis (Sánchez Picón, 1981).

A la dècada de 1870 van començar a aparèixer molts problemes d'inundacions a les mines de la zona, i la falta de recursos per invertir en maquinària que permetés desaiuar, principalment a causa de les petites dimensions de la majoria de les explotacions i la baixa rendibilitat de la producció, va provocar l'abandonament de l'activitat fins als nous descobriments de filons de ferro l'any 1877 a la zona d'Herrerías, al mateix municipi de Cuevas.

Aquests períodes d'esplendor miner van anar acompanyats d'un ressorgiment burgès local que va convertir Cuevas en un centre cultural de primera fila, amb publicacions periòdiques, casinos culturals, cercles literaris i la construcció d'edificis i d'altres elements dignes de ciutats riques i desenvolupades.

En canvi, les condicions de vida de la majoria de la població i dels miners en concret no anaven aparellades amb el refinament de la burgesia local; les condicions laborals i la salut dels miners i les seves famílies eren molt precàries, sense mesures de seguretat laboral i higiene, absència de drets laborals i inexistència de sistemes de prevenció i ajut. Precisament tres dels fills del matrimoni Collado-Fernández, Antonia, Isabel i Manuel, van morir molt joves, formant part de l'alta mortalitat infantil de l'època en les classes obreres.

Miguel Collado Fernández (fill) també es va dedicar a la mineria ja des de molt jove; no era gens estrany que els nens treballessin a la mina aprofitant la seva mida petita, tot desenvolupant feines molt dures dins i fora de les explotacions. El treball infantil jugava un paper molt important per a l'aportació que aquesta activitat suposava a la fràgil economia familiar i, per als que l'utilitzaven, era un tipus de mà d'obra barata, dúctil i poc bel·ligerant. Als 21 anys d'edat, l'any 1882, Miguel va ser cridat al servei militar i va tornar a Cuevas l'any 1883. En aquest moment, el nucli familiar estava format pels seus pares i les germanes petites que encara vivien, ja que el germà gran, Diego, ja estava casat, i la germana gran, María Dolores, també. Ella estava casada amb Ginés Fernández Lorca i tenia 2 fills, Miguel i Josefa Fernández Collado. El moment econòmic a la població tornava a ser molt crític, de nou les inundacions a les mines de ferro n'havien fet molt complicada l'explotació i moltes havien tancat deixant bona part dels miners sense feina i obligant-los a buscar nous horitzons.

L'any 1885 es desencadena l'èxode de Cuevas de tota la família Collado-Fernández i l'inici del seu itinerari migratori. El factor desencadenant potser és la mort, a l'octubre de 1885, de Miguel Collado Fernández (pare) per paludisme, que deixa segurament la família en una situació molt precària. A partir d'aquest moment, Miguel

Collado Fernández (fill) esdevé el cap de tot el grup familiar, paper que exercirà al llarg de més de 40 anys.

Segona etapa: l'establiment a Mazarrón.

Miguel, amb la seva mare, María Fernández Francés, i les seves germanes Luisa i Ana, que encara residien al nucli familiar, emigren llavors cap al nord, com molts altres, cap a les conques mineres de la veïna província de Múrcia. I en aquesta sortida també s'hi veu arrossegada la germana gran de Miguel, María Dolores, a hores d'ara ja vídua, amb els seus dos fills.

Mazarrón, al sud de la província de Múrcia gairebé tocant a Almeria, havia estat des de la seva fundació una vila lligada a la mineria, primer a partir del segle XV, amb l'explotació del mineral d'alum i, més tard, a finals del segle XIX, amb l'explotació dels filons de plata i el plom. A diferència de les conques almerienques, el model d'explotació a Mazarrón era més latifundista, amb explotacions més grans en mans d'unes poques famílies poderoses o de societats de capital estranger (Guillén Riquelme, 1997). Les condicions de treball i d'innovació tecnològica, però, continuaven sent precàries, encara que no tant com les d'Almeria a finals del segle XIX. A partir de 1880, poderoses companyies franceses varen començar l'explotació a ple rendiment dels principals jaciments de Mazarrón, utilitzant màquines de vapor per desaiguar, perforar i extreure el mineral, cosa que va provocar un augment productiu i alhora una major necessitat de mà d'obra (Guillén Riquelme, 2014).

Miguel i la seva família van arribar a Mazarrón a finals de la dècada de 1880 i ràpidament, com la resta d'emigrants, va començar a treballar a les mines. A diferència d'altres miners, el grup familiar Collado-Fernández es va domiciliar al nucli urbà i no als campaments improvisats o fins i tot a les coves situades a la rodalia de les explotacions que servien d'allotjament per a molts emigrants miners i on les condicions de vida eren encara molt més precàries que a la vila.

A Mazarrón, Miguel coneix Andrea Pérez Martínez, amb qui es casa a la Parròquia de San Andrés Apóstol de Mazarrón, filla d'una família mazarronera, 5 anys més jove que ell. La parella té la seva primera filla, Isabel Collado Pérez, l'any 1890. Miguel llavors tenia 29 anys i Andrea, 24.

Després vingueren 4 fills més: Miguel Collado Pérez, nascut l'any 1892; Martín Collado Pérez, nascut l'any 1896 i mort amb pocs mesos l'any 1897; Francisco Collado Pérez, nascut l'any 1899, i Eugenio Collado Pérez, nascut l'any 1903, tots nascuts a Mazarrón mentre residien al carrer San Diego, al barri de la Ermita.

Durant aquesta època, les germanes petites de Miguel es casen i tenen descendència amb altres emigrants que resideixen a Mazarrón.

Ana Collado Fernández es casa l'any 1888 amb Juan Caparrós Martínez, miner i natural de Vera, a la Parròquia de San Andrés Apóstol i que havia arribat a la vila amb

la seva mare vídua, Antonia Martínez Cervantes, i el seu germà Francisco. D'aquest matrimoni neixen a Mazarrón Antonia, l'any 1889; Tomás, l'any 1891, que mor mesos més tard; María Josefa, l'any 1892; Enriqueta, l'any 1894, i Miguel, l'any 1896, que també va morir molt petit. El 3 de gener de 1897, poc després del naixement de Miguel, que era el fill més petit de la parella, la caldera de la mina San José de Mazarrón esclata i Juan, que hi treballava com a maquinista, mor dies més tard a conseqüència de les cremades. Ana queda vídua i amb les seves filles petites al seu càrrec. L'alta sinistralitat provocada per les precàries condicions de treball a les mines fan molt habituals els accidents tant en profunditat com en superfície, i hi perden la vida molts treballadors, arribant-se a produir accidents multitudinaris amb desenes de morts (Guillén Riquelme, 2014).

Luisa Collado Fernández es casa amb Juan Antonio Caparrós Martínez, també natural de Cuevas de Vera i que, com la resta de veïns d'aquesta població a Mazarrón, treballa a les mines. Fruit d'aquest matrimoni neixen a Mazarrón Carmen —l'any 1898— i Miguel Caparrós Collado —l'any 1900.

María Dolores Collado Fernández, la germana gran de Miguel, com s'ha comentat també havia emigrat a Mazarrón, on l'any 1900 resideix amb els seus fills, Miguel, que treballa de miner, i Josefa.

Al voltant de 1906 el grup dels Collado ja no és a Mazarrón. La crisi en moltes de les explotacions mineres al municipi comença a endurir-se; la falta d'inversions i els continus conflictes laborals fan cada vegada més dura la feina i els Collado emigren a La Unión, població minera més al nord que a la dècada de 1910 viu encara un dels seus màxims esplendors. En les dues dècades viscudes a Mazarrón, els Collado són testimonis d'un nou esplendor cultural de la població que beneficia només uns quants, tal com va passar a Cuevas i que no fa més que engrandir les diferències entre els miners, treballadors deslligats de la terra, i la burgesia benestant.

Amb aquest període de temps n'hi ha prou perquè la família Collado arrela a Mazarrón, amb els naixements i les defuncions d'alguns dels integrants del grup i això ha generat un ferm vincle amb la població.

Tercera etapa: La Unión, l'estada més breu.

La primera dècada del segle XX esdevé una època de gran esplendor miner al municipi de recent creació de La Unión, situat al camp Cartagena. L'explotació de la blenda, mineral de zinc, amb un mercat internacional amb demanda sostinguda des de finals del XIX fins a la primera Guerra Mundial, va provocar un creixement continuat de la demanda de mà d'obra, que es va nodrir dels miners expulsats de les conques del sud, d'Almeria i Mazarrón principalment. En tan sols 3 anys, entre 1897 i 1900, La Unión assoleix un increment censal del 40,2%, arribant als 30.000 habitants (Gil Ocina, 1970).

La família Collado, dins d'aquest flux migratori, torna a emigrar en grup al voltant de l'any 1906. Miguel arrossega la seva mare, la seva dona i fills, la seva germana Ana

amb els seus fills i la seva germana Luisa amb el marit i els fills. El destí per a Miguel i el seu cunyat Francisco Navarro torna a ser treballar a la mina.

A La Unión, l'any 1908, neix el fill més petit de Miguel Collado i Andrea Pérez, Alfonso. També és en aquesta població on Isabel, la filla gran, es casa amb Tesifonte Sevilla Montilla, natural de La Unión i vidu de Ramona Muñoz Bonilla. Era l'any 1910, Isabel tenia 20 anys i Tesifonte quasi li doblava l'edat, ja que en tenia 38 i a més aportava dos fills del primer matrimoni, Carmelo i María Luisa Sevilla Muñoz.

A La Unión neixen també dos fills de Luisa Collado Fernández i Francisco Navarro Sabiote: Bienvenida, l'any 1908, i Rosa Navarro Collado, l'any 1910.

Aquest mateix any 1910 mor a La Unión Ana Collado Fernández, la germana de Miguel i Luisa, deixant òrfena la seva filla María Josefa Caparrós Collado, de la qual es fa càrrec la resta del grup familiar, Miguel i l'àvia María.

D'altra banda, el mateix any 1910 mor de tifus Francisco Navarro Sabiote, que no arribà a conèixer la seva filla Rosa i deixà vídua Luisa Collado Fernández. Tot i que a principis del segle XX, les morts catastròfiques a Espanya ja han passat a la història, encara s'arrossega una deficient salubritat que afavoreix epidèmies i malalties endèmiques; al sud-est peninsular encara són molt habituals les morts per tifus i altres epidèmies vinculades amb aquestes deficientes condicions de vida.

El grup dels Collado roman a La Unión un temps més i encara el 1914 apareixen empadronats en aquesta població, tot i que és molt probable que alguns membres ja haguessin marxat cap a Catalunya. De nou la crisi de la mineria que els persegueix es manifesta, aquesta vegada a La Unión, i coincideix amb la Primera Guerra Mundial, que provoca un daltabaix econòmic i comercial a la conca minera murciana. El preu de la blenda es desploma i en conseqüència la seva producció, provocant l'enfonsament econòmic i social de La Unión, fet que obligà molts miners a cercar noves oportunitats per sobreviure, aquesta vegada molt més lluny de casa.

Quarta Etapa: La Torrassa a l'Hospitalet de Llobregat, la destinació.

En arribar a Barcelona, la família Collado-Pérez es va instal·lar a l'Hospitalet de Llobregat i va esdevenir una de les primeres famílies originàries de Mazarrón empadronada a Collblanc-La Torrassa l'any 1915; en aquell moment només hi havia al barri la família Martínez-López.

L'any 1915, al carrer l'Hospitalet 9, actual carrer Montseny, hi estava empadronat el nucli principal del grup familiar: Miguel Collado Fernández amb la seva dona, Andrea Pérez Martínez; els seus quatre fills, Miguel, Francisco, Eugenio y Alfonso; la mare de Miguel, María Fernández Francés, i la neboda òrfena María Josefa Caparrós Collado. En una altra llar, al passatge Torrassa del barri de Santa Eulàlia, estaven empadronats la filla gran de Miguel, Isabel Collado Pérez, i el seu marit Tesifonte Sevilla, amb els

fills d'ell, Carmelo i María Luisa Sevilla Muñoz, i dos fills de la parella, Juan Miguel i Amanda Sevilla Collado.

El temps de residència indica que la parella Miguel i Andrea, i els fills grans, Isabel i el seu marit, Miguel i Andrés, residien des de feia 3 anys a la ciutat, és a dir, des de 1912, mentre que la resta del grup, els fills petits, l'àvia i la neboda, hi eren des de feia només 2 anys. És molt probable que hi hagués una avançada formada pels elements de la família que tenien més fàcil trobar feina a la ciutat, i que la resta del grup esperés que el grup principal estigués assentat per reagrupar-se finalment.

Miguel s'ocupà de vigilant nocturn d'una empresa de tints de Santa Eulàlia, on treballava també la seva filla gran, Isabel, com a portera, i els altres fills, Miguel i Francisco, s'hi ocupen com a tintorers. Al padró de 1920 de la Torrassa, la família apareix repartida en dos domicilis al carrer Hospitalet 53. A la llar familiar principal hi viu el matrimoni amb tres dels fills, Miguel, Eugenio i Alfonso, i una parella de rellogats, dos germans que també són de Mazarrón: Ginés i María Ros Solana. El fenomen dels rellogats és molt comú en aquesta època de gènesi del barri: de forma habitual s'estableixen diferents nuclis familiars en un sol habitatge, que tenen sovint relacions de parentiu o veïnatge de procedència. Amb aquesta estratègia, les famílies aconseguen fer front d'una banda a la despesa de l'habitatge i de l'altra, serveix de xarxa social que amorteix el drama sentimental que suposa en moltes ocasions viure lluny de casa i de la resta de la família.

En una altra llar a la mateixa adreça, apareix Francisco Collado Pérez amb la seva esposa, Dolores Nicolás Pretel, natural de Guadalupe (Múrcia) i el fill gran d'ambdós, Miguel Collado Nicolás, ja nascut a l'Hospitalet.

María Fernández Francés, la mare de Miguel, va morir al cap de poc de residir a l'Hospitalet, cap a 1917, i està enterrada en un ossari al Cementiri de Sants a l'Hospitalet i, per tant, ja no apareix al padró de 1920.

La neboda de Miguel, María Josefa Caparrós Collado, tampoc apareix al padró de 1920 a Collblanc-La Torrassa. És molt probable que estigués en una altra llar de la ciutat o d'un altre municipi. De María Josefa, se sap que es va casar l'any 1935 amb Miguel Palomares Pérez.

En aquest moment, pocs anys després de l'arribada a Catalunya, tots els membres del grup familiar tenen ofici, i això representa una millora del seu estatus i una certa bonança econòmica. Són remarcables les ocupacions de tots els integrants del grup, denotant una millora social que permet possiblement una millor posició i qualitat. Miguel, el cap de família, continua treballant de vigilant nocturn. Eugenio apareix al padró com a escriptor, tot i que ben aviat s'instal·larà al carrer Progrés cantonada Fortuny com a sastre, juntament amb la seva esposa Dolores Ruiz García. Alfonso apareix anotat al padró com a pirotècnic, possiblement d'algun dels petits tallers de pirotècnia que hi havia al carrer Llobregat d'aleshores. Miguel treballava de tintorer

en una fàbrica del Poble Nou de Barcelona, i els germans rellogats a la llar apareixen al padró com a fogoner i modista.

Isabel, la filla gran, i el seu marit, que residien al barri de Santa Eulàlia, també treballaven a la fàbrica de tints, on s'encarregaven de la porteria.

Finalment Francisco, l'altre fill domiciliat amb la seva dona i el seu fill en una altra llar, treballava de tintorer en una altra fàbrica de Barcelona.

L'any 1924, el nucli principal de la família Collado-Pérez continua residint al carrer Hospitalet 53, al costat de la plaça Espanyola, i una part torna a reagrupar-se en una sola llar. Aleshores es registra a la mateixa llar el matrimoni, Miguel i Andrea, amb els fills Miguel i la seva esposa, Marina Romero Cruzado, natural de Cuenca, i el seu fill, Miguel Collado Romero, nascut a l'Hospitalet; Eugenio, Alfonso, i Francisco amb la seva esposa, Dolores Nicolás Pretel i el seu fill, Miguel Collado Nicolás, també nascut a l'Hospitalet.

Aquest any al barri de Santa Eulàlia continua residint la filla gran dels Collado-Pérez, Isabel, al carrer Pi i Margall, amb el seu marit Tesifonte, els fills del primer matrimoni d'aquest, Carmelo i María Luisa, i els fills de la parella, Miguel, Amanda, Tesifonte i Francisco, ja nascuts a l'Hospitalet, i la germana de Tesifonte, Teresa Sevilla Montilla. També a la Torrassa l'any 1924 està empadronada al carrer J, més tard anomenat carrer Fortuny, Luisa Collado Fernández, germana de Miguel i vídua de Francisco Navarro, i els seus fills Miguel, Bienvenida i Rosa Navarro Collado.

També resideix aquest any al carrer Llavínés Mari Carmen Navarro Collado, filla de Luisa Collado Fernández i de Francisco Navarro, neboda de Miguel, amb el seu marit Andrés Sánchez Martínez, natural de La Unión, i la filla d'ambdós, Susana Sánchez Collado, nascuda ja a l'Hospitalet.

D'altra banda, la mare d'Andrea Pérez Martínez, sogra de Miguel, es va casar a Mazarrón en segones núpcies amb Juan Diego Sáez Delgado posteriorment al naixement d'Andrea. D'aquest nou matrimoni va néixer a Mazarrón com a mínim un fill l'any 1875, Francisco Sáez Martínez. Francisco també participà de l'èxode migratori de principis de segle i és present al padró de l'Hospitalet de Llobregat de 1924, integrant una altra llar mazarronera al carrer Progrés 122 amb la seva esposa Encarnación Pedreño Pintado, natural de Torre Pacheco (Múrcia) i vinculada familiarment per la seva banda a d'altres llars mazarroneres del barri aleshores.

Finalment també són presents a la ciutat de l'Hospitalet l'any 1924 altres familiars d'Andrea Pérez Martínez. En una llar del passadís del carrer Mas 105, s'hi troba registrada Encarnación Pérez Vera, natural de Mazarrón i cosina germana d'Andrea. I altres parents més llunyans, com ara Lucía Pérez García, natural de Mazarrón, i registrada al carrer Campalans 98, o Juan Antonio Zamora Pérez, natural de Mazarrón i registrat també al passadís del carrer Mas 105.

L'any 1924, per tant, quan el barri de la Torrassa es troba en ple poblament, es pot dibuixar una teranyina de llars originàries total o parcialment de Mazarrón i amb relació de parentiu, on el grup familiar Collado-Pérez fa les funcions de centre d'atracció i efecte crida.

En la dècada de 1930, el grup familiar Collado augmentà i una bona part d'ell es va mantenir al barri i a la ciutat.

Miguel Collado Fernández, el cap del grup, va morir el 14 de gener de 1934 als 62 anys d'edat, i fou enterrat al cementiri de Sants al municipi de l'Hospitalet.

A partir d'aquest moment, les dificultats tornen a planar sobre el grup familiar. La situació política i la crisi de treball que sacseja la segona meitat de la dècada dels trenta es fa notar. Andrea Pérez Martínez, coneguda familiarment i al barri com "la Mane", la dona mazarronera que va ser arrossegada juntament amb els seus fills pel flux migratori des del sud-est peninsular cap a Catalunya, va esdevenir el nou cap familiar, superant les noves vicissituds de la II República i la Guerra Civil. Collblanc-La Torrassa, barri obrer de marcat tarannà anarquista, va ser també bressol d'idees que a la família Collado es van materialitzar en la militància anarquista del més petit dels fills de Miguel, Alfonso.

L'Andrea va sobreviure a tots els seus fills i a ella només la va sobreviure la seva filla gran. Alfonso Collado Pérez va morir a l'Hospital Militar del carrer Tallers de Barcelona a conseqüència de les ferides rebudes al front durant la Guerra Civil, al gener de 1939, als 31 anys d'edat, dies abans de la caiguda de la ciutat en mans franquistes, i també va ser enterrat al cementiri de Sants.

Miguel Collado Pérez va morir a l'Hospitalet el 3 de març de 1959, als 66 anys, i també està enterrat a la fossa familiar del cementiri de Sants. Eugenio Collado Pérez també va morir a l'Hospitalet pocs mesos després que el seu germà Miguel, el 13 de juliol de 1959, als 56 anys. Francisco Collado Pérez va morir a l'Hospitalet el 19 de juny de 1960 als 61 anys.

Finalment, només Isabel Collado Pérez, la filla gran, va sobreviure al 1963, any en què el 7 de novembre va morir Andrea Pérez Martínez, "la Mane", als 93 anys d'edat, al seu domicili de la plaça Espanyola.

Avui, l'any 2015, un segle després de l'arribada de la família Collado-Pérez a la Torrassa, encara són presents al barri nets, besnets i rebesnets de Miguel Collado Fernández i Andrea Pérez Martínez, i altres familiars descendents de les germanes de Miguel, Ana y Luisa, conformant juntament amb els descendents dels emigrants vinguts d'arreu la història viva del barri i de la seva gènesi.

Figura 4. Miguel Collado Fernández i Andrea Pérez Martínez amb els seus fills, Miguel, Alfonso, Francisco, Eugenio i Isabel.

Foto familiar proporcionada per Francisco Collado Inglés i Andrea Collado Ruiz.

6. CONCLUSIONS

El barri de Collblanc-La Torrassa ha estat un escenari d'excepció de la primera gran onada migratòria a l'Àrea Metropolitana de Barcelona durant el primer terç del segle XX. D'aquest èxode, en fou protagonista la població murciana que, atreta per unes expectatives laborals, fugia de l'esfondrament de l'activitat minera que havia assolat el sud-est peninsular i havia provocat un progressiu despoblament en municipis com Mazarrón o La Unión, i de la conca de la Sierra Almagrera d'Almeria.

L'increment de la població experimentat durant el decenni 1920-1930 al municipi —i de forma molt especial al barri— fou excepcional i no s'ha tornat a repetir durant la seva història demogràfica. L'any 1900, Collblanc - La Torrassa comptava amb 301 persones i el 1930 havia assolit els 21.185 individus, registrant el 1924 13.307 efectius. La població procedent de la província de Múrcia l'any 1924 representava el 17% del total de pobladors del barri, als quals, si se li afegixen els descendents nascuts en destí, signifiquen el 23,15%. Per tant, la població murciana esdevé un element intrínsec en la configuració i identitat de Collblanc - La Torrassa (els originaris de Mazarrón representen el 8,27% del total de murcians). L'escassa antiguitat de

l'assentament (el 52,73% del total del murcians registra dos o menys anys de residència al barri) que acompanya la celeritat del poblament i la concentració de la procedència delaten un més que transcendent impacte social d'aquest flux migratori.

Les llars mazarroneres al barri de Collblanc - La Torrassa reflecteixen un projecte migratori familiar (extens) i revelen un itinerari per etapes. Al 82% de les unitats residencials on resideix almenys un mazarroner, els originaris d'aquest municipi són membres del nucli principal (cap de família o cònjuge). La presència del 19,7% de matrimonis mixtos (Mazarrón i una altra procedència) mostren la relació amb l'itinerari de la migració minera i recullen les procedències de les onades migratòries arribades prèviament a Mazarrón des d'Almeria, o de la conca minera cartagenera.

Les relacions de parentiu de les llars posen de manifest, en molts casos, l'existència d'una migració d'arrossegament: la presència de dones grans, sovint vídues (desequilibrant la relació de masculinitat pròpia de les migracions individuals), que emigren amb els fills, de la mateixa manera que els germans, cunyats o nebots del cap de família, il·lustren aquesta afirmació. El nombre mitjà de persones a la llar (5,19 membres) superior al de la resta de llars del barri pot reforçar tant el caràcter familiar (extens) com la recent arribada.

L'estructura de les xarxes familiars de les llars mazarroneres (61) es mostren l'any 1924 amb poc grau de complexitat i, per tant, posen de manifest una arribada recent al barri. De ben segur que l'anàlisi de les xarxes a la llum del padró de 1924 mostrarà una teranyina de relacions molt més gran i complexa.

La il·lustració de l'itinerari migratori a partir d'un estudi de cas d'una de les famílies mazarroneres pioneres al barri i un dels nodes de la xarxa de relacions entre les llars d'aquest municipi a Collblanc-La Torrassa exemplifica el caràcter familiar i per etapes d'aquest flux migratori i reflecteix la geografia i el calendari de la crisi minera: s'inicia a finals XIX a Cuevas de Almanzora: en esfondrar-se la principal font de sustentació econòmica, emigra la família extensa cap a Mazarrón on s'està fins a 1906, dedicant-se, novament, a l'activitat minera fins que aquesta entra en crisi; d'allà la família (amb les noves incorporacions per naixement o matrimoni) es trasllada a La Unión sense abandonar la dedicació a la indústria extractiva fins que aquesta entra en declivi, i l'any 1915 apareixen registrats per primera vegada a Collblanc-La Torrassa, on s'instal·len definitivament.

Una continuïtat en la recerca, a partir de l'explotació del padró de 1930, permetrà estudiar la consolidació de la població murciana i mazarronera a Collblanc-La Torrassa i l'evolució i maduració de les xarxes familiars.

7. BIBLIOGRAFIA

CAMÓS, J. (1986). *L'Hospitalet. La història de tots nosaltres. 1930-1936*. Barcelona: Diputació. (Estudis Locals i Comarcals).

DÍAZ, M. (2014). *El establecimiento de las redes migratorias entre la provincia de Murcia y el Área Metropolitana de Barcelona durante el primer tercio del siglo XX. Una propuesta para su investigación*. Treball de fi de màster del Màster d'Història Contemporània UAB.

DÍAZ, M. (2016). "La emigración como estrategia de escape a la represión social, política i económica de la dictadura franquista. El caso de los murcianos en Barcelona (1939-1950)". *Franquisme & Transició. Revista d'Història i de Cultura*, (4), 9-40.

DE MIGUEL LUKEN, V. (2007). *La dimensión familiar de las migraciones interregionales en España durante el siglo XX: un análisis territorial*. Tesis doctoral. UAB.

FERNÁNDEZ DE RETAMA LOBO, J. (1990). *Los pasillos de Collblanc-Torrassa 1900-1929. Los cimientos de un barrio residencial obrero*. Sense editar.

GARCÍA ABAD, R. (2012). "Migraciones en familia a la Bizkaia de la primera industrialización (1877-1935)", a *Vasconia: Cuadernos de Historia-Geografía* n. 38.

GIL OCINA, A. (1970). "Evolución demográfica del núcleo minero de La Unión". *Cuadernos de Geografía*.

GUILLÉN RIQUELME, M. (1997) *Mazarrón 1900*. Mazarrón: Ayuntamiento.

GUILLÉN RIQUELME, M. (2014). *Industrialización y cambio social en Mazarrón. Estudio antropológico de una comunidad minera (1840-1890)*. Mazarrón: Ayuntamiento.

MARCÉ, F.; SANTACANA, C. (1991). "L'Hospitalet de Llobregat". a DIVERSOS AUTORS. *Gran Geografia Comarcal de Catalunya. Introducció. Barcelonès i Baix Llobregat*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana. (260-265)

MARTÍNEZ, A. P. et al. (2008). "Itinerarios migratorios y mercados de trabajo en la minería meridional del XIX". *Boletín Geológico y Minero*, 119.

MARTÍNEZ CARRIÓN, J. (2005). "En busca del bienestar: las migraciones en la historia de la ciudad de Murcia", a *La condición inmigrante: exploraciones e investigaciones desde la Región de Murcia* (33-60).

SALMERÓN, I. (2012). *Històries de Collblanc-La Torrassa*. L'Hospitalet de Llobregat: Ajuntament.

SÁNCHEZ PICÓN, A. (1981). "Minería e industrialización en la Almería del siglo XIX". *Boletín del Instituto de Estudios Almerienses*.

VILAR, J. B. et al. (1999). "Las emigraciones murcianas contemporáneas". *Editum*.

VILÀ-VALENTÍ, J. (1959). "La aportación murciana al crecimiento poblacional de Barcelona", a *Anales de la Universidad de Murcia*. Filosofía y Letras. Murcia: Universidad. Secretariado de Publicaciones.